

ivn KARWIJ

IVN Oost-Veluwezooom | Lente 2025 | 50e jaargang nr. 1

Ontmoeting bij
Herikhuizen

pagina
7

Stem van de
natuur

pagina
8

Boommarters

pagina
12

Natuur begint
bij je achtertuin

pagina
21

Bij ons ben je op het juiste adres voor Fairtrade artikelen en (h)eerlijke foodproducten. Alles gemaakt met respect voor mens en milieu. Elk produkt met een eigen FAIRHAAL. Een feestje om te geven en om te ontvangen. Loop eens binnen en laat je verrassen.

Wereldwijd van betekenis zijn, dichtbij huis
www.dewereldwinkels.nl

EETERIJ de Jutberg

Natuurlijk smakelijk!

Bij Eeterij de Jutberg is het sfeervol genieten van een lunch of diner. Onze gerechten worden "natuurlijk" bereid met verse kruiden uit eigen tuin. Ook met kinderen kunt u bij ons prima terecht. Voor en na het eten kunnen zij lekker uitrazen in de speeltuin of op het springkussen. Bij Eeterij de Jutberg kunt u ook nog heerlijk nagenieten van een lange wandeling of fietstocht door het nationaalpark De Veluwezoom.

Voor meer informatie: www.eeterijdejutberg.nl

4	Van het bestuur - Redactioneel	11	Bijspijkeren (bos) vogels
5	Een expeditie het nieuwe jaar in	12	Boommarters
6	Lentebloeier	14	Eindejaars plantenjacht in Rheden
7	Ontmoeting bij Herikhuizen	17	IVN Natuurgidsenopleiding 2026
8	Stem van de natuur	19	Bijgespijkerd over de wolf
9	Tuinmedewerkers gezocht	21	Natuur begint bij je achtertuin
10	Er is veel te zien op Hof te Dieren		

**Kopij voor het volgende nummer
vóór 15 mei 2025 mailen naar
redactiekarwij@ivnoostveluwezoom.nl**

KARWIJ verschijnt in maart, juni, september en december.
Artikelen overnemen mag, mits met bronvermelding en onze instemming.
De inhoud weerspiegelt niet altijd de opinie of opvatting van de redactie.
Wilt u KARWIJ alleen digitaal ontvangen? Stuur dan een mailtje naar de penningmeester.

DDJ

Het beste uit jouw
onderneming halen?

Maak kennis met DDJ accountants

www.ddj.nl | (026) 44 33 745 | info@ddj.nl

Sinds 1980 Hoveniers met Passie!

APPELTERN
Tuinexpert

- ⇒ Beleef
- ⇒ Geniet
- ⇒ Ontspan

TUINGELUK
COACH

HOVENIERS

gebr. RIJNEVELD b.v.
tuin- terreinverzorging
en bestratingen

- Advies en ontwerp
- Tuinaanleg
- Onderhoud

Spankeren 0313-427288
www.rijneveld.nl

Redactie KARWIJ

Anne Jansen, Jeroen Boland, Peter Sinon
Correcties - Anne Sleeboom
Vormgeving - Bart Riggeling

Aan dit nummer werkten mee

Adrie van Heerden, Edith de Koningh, Mirjam V., Resie Oude Luttikhuis, Wietske de Vries, werkgroep Duurzame Veluwezoom, Tuinwerk-groep, coördinatoren NGO 2026

Foto omslag ontluikende beuk - Jaap Vette

Leden- en donateursadministratie

Lidmaatschap minimaal €25 per jaar
Donatie minimaal €15 per jaar
IBAN NL92 INGB 0001 4172 80 t.n.v.
IVN Oost-Veluwezoom o.v.v. naam lid/donateur
Schriftelijk: penningmeester IVN-OVZ
Schelfhoutlaan 3 6891 EG Rozendaal
of penningmeester@ivnoostveluwezoom.nl

Bestuur

Voorzitter - Anton Logemann
Secretaris - Jeannette Heinsbroek
Penningmeester - Ruud van de Garde
Publieksactiviteiten - Jeanet van den Barg
Communicatie - Resie Oude Luttikhuis

Secretariaat bestuur

secretaris@ivnoostveluwezoom.nl

Postadres, tevens locatie voor cursussen en bijspijkeren

(tenzij anders vermeld):
De Klaproos
Korenbloemstraat 21
6991 VN Rheden

Opzeggen als lid? Schriftelijk 1 maand voor datum lidmaatschap o.v.v. lidnummer (zie adreskaart Editoo)
Opzeggen als donateur? Schriftelijk vóór 1 dec.

Drukker Editoo B.V. Veenendaal

Van het bestuur

Als deze KARWIJ op de mat valt, is 2025 al weer een paar maanden oud.

Na een, hopelijk voor iedereen, vreedzame en gezellige decembermaand vlogen we een roerige januari binnen. Het eerste warmterecord is op 1 februari al een feit. Ook ging het er op 16 januari verhit aan toe. In Het Rhedens in Rozendaal gaven voorlichters van het ministerie van Defensie uitleg over een eventueel springveld op de Terletse Heide. De zaal zat 'bomvol' tegenstanders. Mocht dit bizarre plan doorgaan, dan zal de natuur er zeker enorm onder te lijden hebben en onherstelbaar beschadigd raken. We wachtten in spanning af en hopen dat het goed afloopt. Voorlopig kan je de petitie 'Hou de Veluwezoom bomvrij' nog tekenen, doen!!

Intussen maakt de natuur zich weer op voor een

nieuw seizoen en ook IVN Oost-Veluwezoom kent een actief jaar. We hebben een tjokvolle activiteitenagenda en de eerste excursies zijn al geweest. De vervolgvond van de Bomencursus vond plaats en ook de gloednieuwe cursus Diersporen loopt dit voorjaar met een flinke groep deelnemers. De natuurcursus Mijn Veluwezoom start binnenkort.

Verder gaan we dit jaar de plannen uitwerken voor het beleid in de komende jaren van onze actieve vereniging.

Genoeg om naar uit te kijken dus. Laten we er met elkaar een mooi jaar van maken. Geniet van al het moois dat buiten gebeurt en blijf je verwonderen over alle kleine dingen die de natuur ons biedt.

Jeanet van den Barg

Van de redactie

Daar gaat-ie dan, ons vijftigste jaar als KARWIJ. En elk jaar opnieuw is er weer meer om ons over te verwonderen en van te genieten. Hoe het geheim zowel in het kleine detail kan zitten als in het grote geheel is een raadsel – en we houden dat raadsel graag in stand. Door de verwondering heen zijn we in staat weer even vrij te zijn, als een kind zo je wilt. Legio activiteiten om als verenigingslid aan deel te nemen of anderen bij te betrekken. Niets zo prettig als om vrienden, kennissen of, waarom ook niet – collega's mee te nemen met onze ontdekkingen in de ons omringende natuur. En dan kan een activiteit van onze vereniging een mooie aanleiding geven. Meer weten en meer te weten komen, wie is er niet nieuwsgierig op zijn of haar tijd? Bijvoorbeeld over de boommarker of over gewone plantjes, zoals in dit nummer.

Gelukkig hebben we als redactie inmiddels versterking en dat was echt nodig. Die vier mooie edities stellen zelf niet vanzelf samen en met minder per jaar zijn we niet tevreden. Mooi dat we weer 'lucht' hebben maar toch blijven we jullie ook aanmoedigen zelf eens de pen ter hand te nemen. Desgewenst met wat ondersteuning die we je graag bieden.

Binnen vier weken vanaf nu zal de wereld na maanden weer veranderd zijn in een overweldigende groene schoonheid. En die geeft weer gelegenheid als broedplaats voor nieuwe generaties. Vogels, reptielen, amfibieën en insecten. Het broedseizoen komt op gang en dat kunnen we horen ook! Lekker genieten van al die verschillende klanken. Zoals de fitis en de tjiftjaf, de merels, zanglijsters, de mezen en de vinken.

En natuurlijk hopen op een voorjaar met wat meer zon dan de afgelopen wintermaanden. Wie is er niet aan toe? Ondertussen wensen we je veel leesplezier met deze editie, we geven hem graag!

Een expeditie het nieuwe jaar in

Onze afdeling doet mee aan het landelijke project 'Expeditie nieuwe gezichten' van IVN. Doel hiervan is meer diversiteit en inclusiviteit te bereiken bij zowel nieuwe als bestaande vrijwilligers en zo toekomstbestendig te worden. De IVN-regio's Gelderland, Overijssel en Flevoland werken hierin samen. Kunnen we nieuwe doelgroepen betrekken bij activiteiten en de achterban activeren?

Tijdens de nieuwjaarsborrel is de expeditie het nieuwe jaar ingegaan. In de uitnodiging kwamen al een paar speerpunten naar voren. Zo hebben we de 'vrijwilligersreizen' van verschillende IVN'ers besproken, her en der mensen gepolst wat zij fijn zouden vinden dat er gaat gebeuren, wat anders kan en wat goed is.

Tijdens de expeditie is ook het Jam Culture-spel geïntroduceerd, dat tijdens de borrel ter inzage lag. We hebben een uitgekleden versie hiervan gespeeld. Het was heel leuk om te horen dat een aantal deelnemers juist naar de bijeenkomst was gekomen omdat er ook wat anders gedaan werd dan het traditioneel borrelen. Een half uur na de nieuwjaarstoespraak van onze voorzitter begonnen we de expeditie met acht deelnemers. Allemaal blanke vrouwen en, wat betreft haar, bijna allemaal wit/grijs. We hebben onszelf de 'Witte Wieven' gedoopt. Tijdens de introductie en start van de eerste opdracht besloten we al om de oorspronkelijke opzet in kleine groepjes niet te volgen en het spel met de hele groep samen te doen.

We zijn gestart met het 'Debat over Diversiteit en Inclusie' in onze afdeling. Wat zijn redenen voor ons

om daar niet aan mee te doen en wat zijn redenen om dat juist wel te doen? Dat gaf een levendige discussie over meer creativiteit, veilige bubbels, variëteit en wie welkom zijn. Dat was meteen een mooi bruggetje naar onze tweede opdracht, 'Gouden regels': wat zijn onze ongeschreven regels, die een 'nieuw gezicht' nog niet kent? Hier moesten we wel even over nadenken, maar het gaf ook heldere uitkomsten over actief zijn en over verwachtingen van gids-zijn.

Dan is het logisch om af te sluiten met advies aan jezelf. Wat zou jij jezelf als 'Lieve Mona' adviseren? De Witte Wieven hebben daar eens goed over nagedacht en kwamen met een advies waar we als afdeling wat mee kunnen. Deels zal dit terugkomen in het nieuwe meerjarenplan van de afdeling.

Het was ontzettend leuk om zo op een andere manier over verschillende onderwerpen te praten die anders niet zomaar op tafel komen. Kortom, een levendige bijeenkomst waarbij verrassende zaken naar boven kwamen.

Als afdeling hebben we het Jam Culture-spel beschikbaar. Het is een goed idee om dat gewoon eens als werkgroep of in andere context te spelen. Voel je vrij om ernaar te vragen bij Resie Oude Luttikhuis, ook als je meer wilt weten over de uitkomsten, of over de Expeditie nieuwe gezichten van IVN in het algemeen.

Tekst: Resie Oude Luttikhuis

Beeld: Jeroen Boland

Lentebloeier

kom je buiten spelen?
nu vogels fluiten
het groen losbarst
en knoppen springen

kom je buiten spelen?
net als vroeger
verstopt achter een boom
ik zal je vinden

kom je buiten spelen?
rennen met blote voeten
over het gemaaid gras
neerploffen op oude grond

kom je buiten spelen?
de wintervacht afgeschud
klaar voor het zachte geluk
van opnieuw beginnen

MV

Ontmoeting bij Herikhuizen

Natuurlijke verhalen

Ongeveer twintig jaar geleden maakten mijn man en ik een wandeling. Het was Pasen, de kinderen waren uit logeren en wij genoten ervan om samen in alle rust te wandelen.

Toen we bij het uitzichtpunt Herikhuizen kwamen, zaten er een paar mensen op de bankjes te kijken. Op de wei graasden IJslandse paarden en een piepklein, nog lang niet volgroeid reetje.

Eén van de paarden en het reekalf hadden belangstelling voor elkaar. Ze kwamen allebei voorzichtig dichterbij. Tenslotte stonden ze met hun neuzen tegen elkaar. Het was prachtig, dit contact tussen twee heel verschillende dieren. We zagen het *en profile* vanuit het uitzichtpunt en konden het goed zien, deze bosidylle.

De andere paarden kwamen naderbij. Er ontstond wat gedrang en plotseling keerde een van de paarden zich om en trapte naar achter. Het was niet hoog, het was niet hard, maar het reetje was nog zo klein. En het was wel raak, recht tegen het koppie van het reetje. We zagen het kopje omhoog, en naar achter buigen. Toen viel het reekalf om en bleef liggen.

Een paard snuffelde voorzichtig aan de oren, aan het snoetje. Geen reactie. Ze wachtten. Nog eens snuffelen. Geen reactie. Het reetje bleef doodstil liggen.

Eén van de paarden gaf het paard dat getrapt had een duw met zijn schouder, alsof hij zeggen wilde: *wat heb je nou gedaan? Of: moet je zien wat je gedaan hebt!*

De dader bewoog zijn schouders, alsof hij zeggen wilde: *dat kon ik toch niet weten? dit was niet de bedoeling!*

Ondertussen kwamen er overal vandaan paarden aanlopen, aanrennen soms, naar de plek des onheils. Hoe is dat gecommuniceerd? Ik kan me geen gehinnik herinneren.

De paarden gingen in een kring om het reetje staan. Dat duurde wel een kwartier. Af en toe werd er nog even zacht met de snuit langs de oren van het reekalf gestreken, maar nee: het reetje deed echt niets meer.

Op een gegeven moment gingen de paarden weer hun gang. Het reetje bleef achter.

Een lenteoffer op een paasochtend.

Verhaal: Wietske de Vries

Beeld: boerderijruïne Herikhuizen - Jaap Vette

Schrijf mee over inspiratie en aanraking door natuur

In de rubriek 'Natuurlijke verhalen' beschrijven lezers bijzondere ervaringen in en met de natuur. Heb jij een verhaal dat je wilt vertellen aan anderen? Misschien heb je dat al heel vaak gedeeld – misschien is het de eerste keer dat je het te berde brengt. Het mag kort of lang zijn, van vroeger of van nu. Alles is goed, als het maar jouw bijzondere ervaring is met de natuur of natuurlijke elementen. Je kunt het zelf schrijven, of de redactie vragen om een interview of schrijfhulp.

Een bijpassende foto of illustratie is altijd welkom.

Stem van de Natuur

Via invalshoeken naar vervolgacties

Kan de Natuur voor zichzelf opkomen? En zo ja, op welke manieren kan dat? Op 30 januari bogen 50 mensen, waaronder ruim 20 IVN'ers, zich over deze vragen, onder de noemer 'Stem van de Natuur'. Deze thema-avond, georganiseerd onder auspiciën van de werkgroep Duurzame Veluwezoom, was de vijfde in een reeks debatavonden die de werkgroep sinds eind 2022 heeft georganiseerd.

De primeur was dat dit voor de eerste keer in onze eigen Klaproos was. De vorige edities waren in samenwerking met de Zoomerij in Dieren en vonden plaats op laatstgenoemde locatie.

Het gekozen thema, 'Stem van de Natuur', betrof de vraag naar de mogelijkheden die er zijn de Natuur voor zichzelf te laten opkomen. Waarom beslist de mens over de toekomst van de Natuur? En wat zou er gebeuren als de Natuur hierover kon meebeslissen? Door de koppeling aan het actuele thema van de plannen van Defensie met de Terletse Heide en delen van het Rozendaalse Veld kon heel concreet gesproken worden over die (on)mogelijkheden.

Dier en emotie

Om een kader te geven, bekeken de bezoekers eerst gezamenlijk de documentaire *Stem van de Natuur van VPRO Tegenlicht*. Deze docu belicht vooral het aspect dat we als mensen, mede met behulp van AI ofwel kunstmatige intelligentie, steeds meer gaan begrijpen van de taal en de emoties van

dieren en planten. Ook het begrip Rechten voor de Natuur kwam aan bod, namelijk aan de hand van het voorbeeld hoe mensen bezig zijn om de rivier de Maas de status van rechtspersoon te geven.

In een vraaggesprek met de maker van de documentaire, Stephane Kaas, vertelde deze dat hij op het idee was gekomen doordat hij thuis een hond had genomen, die vervolgens op een slimme manier zijn plek had veroverd. Eerst steeds van de bank afgestuurd worden, maar een maand later zonder problemen volledig gedoogd worden als hij lekker op de bank gaat liggen. Die hond heeft blijkbaar een emotie (op de bank is het lekker) en het doel om die status te bereiken. Hoe zit dat met andere dieren? Variërend van het beerdierje onder de grond, tot de melkkoe in de megastal?

Losgezongen van de Natuur

Dr. Anke Tonnaer van de Radboud Universiteit vertelde onder meer over haar ervaringen tijdens haar promotie-onderzoek bij de Aboriginals in Australië en hoe wij daar van kunnen leren. De Aboriginals

kennen geen begrippen als 'natuur' of 'omgeving', omdat zij vinden dat zij onderdeel zijn. Onderdeel van wat vertaald is als *The Country*: het land. Een Aboriginal is daar onderdeel van, maar ook de slang, de kangoeroe, de boom, net als de rots of de rivier. Iedereen (en alles) is aanwezig en vervult een rol binnen *The Country* en die rol wordt gezien en gerespecteerd door iedereen (en alles). De westerse mens is losgezongen van de natuur. We zijn er boven gaan staan, als rentmeester of als eigenaar of exploitant. Hoe kunnen wij onszelf weer gaan zien als onderdeel van de natuur? Hoe kunnen wij dier en plant en rivier weer als onze gelijke gaan beschouwen en niet als slaaf?

Natasja Zak van Natuurmonumenten lichtte de casus Terletse Heide/Rozendaalse Veld als mogelijk oefenterrein voor explosieven toe. Hierin staan de argumenten centraal die Natuurmonumenten en de gemeenten Rozendaal en Rheden aanvoeren om aan te geven, dat de missie van Defensie een hele slechte is. Allemaal rationele argumenten, gevoed door de belangen van de recreant, de bezoeker, de beheerder, de ecooloog, de boswachter.

Tijdens de discussie die hierop volgde en waaraan ook wethouders van de twee gemeenten enthousiast deelnamen, bleek hoe moeilijk het is de eigen emotie en het eigenbelang weg te laten, en te leren redeneren vanuit de Natuur. Dat viel ook wel te verwachten. Een dergelijke omschakeling is niet in een uurtje te maken. Na afloop bleek tijdens de borrel dat het zaadje wel degelijk bij velen was

geplant. De organisatie kreeg onder andere het compliment van Paul Hofman, wethouder van de gemeente Rheden, dat hij het inhoudelijk een erg sterke avond vond.

Wordt vervolgd ...

Er was ruim feedback op die avond van deelnemers die hebben aangegeven verder mee te willen denken. Daarom hebben de twee directe organisatoren en mediators van de avond, Ben Brussen en Sjaak de Ligt, de handschoen opgepakt en willen ze twee zaken een duw in de goede richting geven. Ten eerste is het een optie om van de Veluwe(zoom) een rechtspersoon te maken. Dit zal buiten IVN moeten plaatsvinden. Ten tweede, hoe kunnen we mensen (bezoekers, betrokkenen) een groter/dieper gevoel geven bij de Natuur op de Veluwezoom. Hier zien de initiatiefnemers wel een duidelijke rol voor IVN en IVN'ers.

En uiteraard zal er weer een nieuwe thema-avond gepland worden. Dat thema zou kunnen voortborduren op deze geslaagde avond, maar kan ook iets anders zijn. Zolang het maar past binnen het hoofdthema 'Kijken en luisteren naar de Natuur op de Veluwezoom'.

Heb je interesse, of wil je meedenken, laat dit dan weten via duurzaam@veluwezoom.nl.

Tekst: Sjaak de Ligt

Beeld: Jaap Vette

Gezocht: groene handen in de IVN-tuin

Een nieuw tuinseizoen breekt weer aan en dat betekent handen uit de mouwen. In deze tijd is er altijd veel te doen om de verschillende perken toonbaar te maken. In de tuin zouden we ontzettend blij zijn met een aantal mensen met kennis van zaken, die zelfstandig hun gang kunnen gaan. Natuurlijk kun je wel met een vraag bij je tuincollega's terecht, maar voor intensieve begeleiding is helaas te weinig tijd. Alleen op maandagochtend werken we in de tuin, waarbij een gezellige koffie-/theepauze is inbegrepen. Kom op maandagochtend gerust langs om kennis maken! En voor wie het nog niet wist: de IVN-tuin is vóór de ingang van het Bezoekerscentrum Veluwezoom van Natuurmonumenten aan de Heuvenseweg in Rheden. Dus, wees welkom!

Er is veel te zien op Hof te Dieren

Fotoverslag van een wandeling

Een zeldzaam mooie dag was het op 4 november vorig jaar, de dag waarop we met een grote groep IVN'ers mochten rondlopen op Landgoed Hof te Dieren. Er waren ruim 80 deelnemers, dat grote aantal is niet verwonderlijk want de gelegenheid om daar rond te wandelen is er niet vaak. Hieronder een kleine foto-impressie van een deel van al het moois.

De oude muur in het park

De tuin en het park van het Hof te Dieren zijn aangewezen als Rijksmonument op basis van de waardering van de historische tuin- en parkaanleg.

De historische buitenplaats Hof te Dieren is cultuurhistorisch, tuinhistorisch en stedenbouwkundig van belang. In de eerste plaats vanwege de ouderdom. Het landschapspark rond het vroegere huis Hof te Dieren is aangelegd naar ontwerp van D. Zocher jr. (1791-1870). Het huis is helaas verdwenen; de aanlegstructuren uit de

17de en 18de eeuw zijn nog wel goed herkenbaar. In 1877 werden wijzigingen in het landschapsonwerp aangebracht naar een ontwerp van C.E. Petzold. In het geheel van het park zijn nog altijd functionele en visuele relaties met de overige onderdelen van de buitenplaats Hof te Dieren behouden gebleven.

Even over het bruggetje namen we een kijkje in de achterliggende weilanden.

Hier de ginkgo (*Ginkgo biloba*) in herfsttooi, langs de stam naar boven gezien.

De ginkgo heet ook wel Japanse notenboom, tempelboom of eendenpootboom. De plant wordt gezien als een levend fossiel omdat het de enig overgebleven soort is van zowel het geslacht Ginkgo als van de familie Ginkgoaceae.

In China en Japan wordt de Japanse notenboom al eeuwenlang aangeplant als tempelboom. Onze benaming 'Japanse notenboom' is om twee redenen slecht gekozen, want misleidend. Ten eerste is de soort oorspronkelijk afkomstig uit China. Daarnaast plant de boom zich voort met zaden en vormt ze geen noten als vrucht.

Moerascipres met ademwortels

De moerascipres (*Taxodium distichum*) is een bladverliezende naaldboom, die van nature voorkomt in het zuidoosten van Noord-Amerika. De moerascipres vormt, samen met enkele andere soorten, de uitzondering op de regel dat naaldbomen hun blad (naalden) niet jaarlijks verliezen. De bekendste uitzondering wordt gevormd door de larken. Moerascipressen kunnen ademwortels ofwel pneumatoforen vormen. Rondom de boom verschijnen holle houten stompen die wel 1,5 tot 2 meter hoog kunnen worden. Men neemt aan dat deze wortels de boom van lucht voorzien, aangezien de soort vaak met z'n voeten in het water staat.

Op het Hof te Dieren waren ook veel paddenstoelen te bewonderen.

De sombere knolparasolzwam (*Chlorophyllum olivieri*) is niet heel zeldzaam, wel heel mooi!

Tekst: Anne Jansen

Beeld: MvV, N. de Boer, Anne Jansen

Bron: wikipedia

Bijspijkeren (bos) vogels

Op woensdagavond 14 mei vertelt Richard van Gelder alles over vogels. Nou ja, alles? Na deze bijspijkeravond blijf je verwonderd achter, wil je nog meer weten over vogels en heb je veel bruikbare kennis opgedaan voor je excursies. Dit is het doel dat hij wil bereiken. Hiermee heeft hij zich volgens eigen zeggen zichzelf flink in de nesten gewerkt, maar een uitdaging is het wel. Richard streeft ernaar om vooral voor jou nieuwe wetenswaardigheden over 'onze' vogels te vertellen en natuurlijk komen dan ook algemene dingen aan bod, zoals de rui.

Ieder vogeltje zingt zoals het gebekt is. Belangrijk om te weten dat het daarover niet gaat. Evenmin ligt het accent op de visuele herkenning. Het enige nadeel van deze avond is dat we binnen zitten. Het voordeel is, je hoeft niet vroeg uit de veren. Heb je specifieke vragen vooraf: laat dit weten via geldervanrichard@gmail.com

BOOMMARTERS

Waarnemingen van een dynamische diersoort

Drieëndertig jaar geleden verhuisden mijn man, onze peuter en ik naar Dieren. Op een dag kwam ik thuis van mijn werk en vertelde mijn echtgenoot mij enthousiast dat hij op zijn fietstocht door de bossen van de Veluwezoom spelende boommarters had gezien. Het klonk als een jaloersmakende ervaring.

Jaren later kampeerden we in het zuidoosten van Jutland en liep ik op een vroege ochtend rond een zandheuveltje. Plots stond ik oog in oog met een soort klein beertje. We waren allebei verrast. Ik vermoedde dat dit een boommarter kon zijn.

Na die eerste waarneming van lang geleden zag mijn man nooit meer boommarters, hoewel hij vaak in het bos te vinden is. Somber veronderstelde hij dat de boommarters veel minder voorkomen.

‘Klopt het dat de stand van de boommarters achteruit gaat?’ was de vraag waarmee ik het gesprek met Vilmar Dijkstra begon. Sinds de winter van 1993-’94 heeft hij het boommarteronderzoek in de Imbosch in handen. Aanvankelijk bestond dat uit het in kaart brengen en volgen van bomen met holtes. Meest beuken en berken, maar ook grove dennen en eiken. Letten op uitwerpselen en prooiresten. Boommarters leven vooral van muizen, maar eten ook vogels, eekhoorns en andere kleine dieren en bosvruchten. De ruim 200 bomen waarvan in 1995 bekend was dat ze geschikt leken voor boommarters werden er steeds meer. In 2004 kwamen er kleine cameraatjes waarmee hij, met behulp van een hengel, in het voorjaar iedere week ’s avonds in de nesten kon gaan kijken.

Hoeveel jongen zijn er? Hoe oud zijn ze, wanneer zijn ze dus geboren? Wanneer vindt er sterfte plaats en hoeveel? Vragen rond de voortplanting. Na een tijdje kwamen er nieuwe vragen op. Waarom gaat het zoals het gaat? Wat bepaalt wanneer de jongen worden geboren? Hoeveel jongen worden er geboren?

Omslag in aantallen

Vilmar heeft over de jaren heen zoveel gegevens verzameld over nestbomen, het voorkomen van boommarters, hun voedsel in de vorm van muizen, en het voedsel voor die muizen, dat hij nu al in december een schatting kan maken wanneer anderhalf jaar later de jongen van de boommarters geboren zullen gaan worden. Als de beukenknoppen in december dik zijn, betekent dit dat er veel bloesem gaat komen. Veel bloesem betekent veel beukenootjes, ofwel mast, en dat zorgt voor meer en dikere muizen die de winter goed zullen overleven. En daar profiteren de boommarters van. Zo nauw luistert het.

Zijn er echt minder boommarters dan in 1992? Vilmar vertelt dat er in de jaren ’80 een omslag is geweest. Daarvoor kwamen boommarters in Ne-

derland nagenoeg alleen voor in het Drents-Friese Woudengebied, op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Inmiddels leven ze in bijna alle bossen, van Limburg tot Den Helder. In het bos ten westen van de Afsluitdijk zitten ze ook. Ze kunnen enorme afstanden afleggen en omdat ze kunnen zwemmen, komen ze inmiddels ook voor in de Biesbosch en in de Wieden en Weerribben.

De toename van de boommarters is waarschijnlijk mede toe te schrijven aan de klimaatverandering. De dieren foerageren voornamelijk op de grond waar ze op muizen jagen. In het bos zijn de muizen vooral afhankelijk van de beukenootjes. Daarnaast is er in het ouder wordende bos, dat niet meer

Over mastjaren

Mastjaren zijn jaren waarin beuken extreem veel zaad, de beukenootjes, produceren. Normaal is dat eens per drie jaar. Maar wanneer er in juli hoge temperaturen zijn, stimuleert dit de beuken om bloemknoppen te vormen. Onder invloed van klimaatverandering gebeurt dat nu vaker en is er eenmaal per twee jaar sprake van een mastjaar. Dat leidt tot meer muizen en het voedselaanbod voor de boommarters stijgt daarmee ook. Het zorgt voor gezondere vrouwtjes, die meer en zwaardere jongen werpen, die op hun beurt een grotere kans hebben de winter door te komen.

zoals vroeger wordt beheerd, meer voedselaanbod en zijn er meer dode bomen.

Vroeger sliepen de boommarters overdag vooral in holtes in levende bomen, die meer vocht bevatten en dus kouder zijn in de winter. Nu slapen ze vooral in holtes in dode bomen. Het hout daarvan is droger en door de aanwezige schimmels warmer. Dat betekent minder energieverlies voor de dieren waardoor ze in een betere conditie de winter doorkomen. De jongen die overleven hebben ook territoria nodig en een deel daarvan verlaat het geboortegebied. Zo (her)koloniseren de boommarters Nederland.

Steeds beter begrijpen

Beukennoten vormen niet het enige voedsel voor de prooidieren van de boommarters. Op de schrale gronden van de Imbosch zijn pijpestrovelden, waarin andere muizensoorten leven waar boommarters ook op jagen.

In het voorjaar worden in het bos en in de pijpestrovelden door Vilmar met behulp van vrijwilligers en vrienden 500 muizenvallen geplaatst. De gege-

vens die daaruit komen, vormen - samen met de gegevens van bijna 70 cameralocaties, uitwerpselen en prooiresten bij de bomen met holtes en niet te vergeten het wekelijks kijken in de nesten met de hengelcamera – een indrukwekkend databestand. Inmiddels zijn er in het onderzoek 2.500 bomen met holtes die nagelopen worden op bewoning. Het betreft het kerngebied dat zich vanaf de Elsberg via de Imbosch uitstrekt tot voorbij de Carolinahoeve –

Boommarter, steenmarter? ...

Boommarters verschillen van steenmarters wat betreft leefgebied en lichaamsbouw. Het uiterlijk van boommarters toont een keelvlak die doorgaans van de keel tot over de borst loopt. Bij steenmarters loopt de vlek over het algemeen in een ‘vork’ tot over de voorpoten. Boommarters hebben een gele keelvlak, steenmarters een witte, maar de kleurnuances kunnen dichtbij elkaar liggen. De vorm van de keelvlak is per exemplaar verschillend. Individuele boommarters zijn zo te herkennen aan hun bef, geel en soms bijna wit, met vaak een bruin vlekkenpatroon.

een gebied van ongeveer 2.000 hectare. Daarnaast worden sinds 2013 ook nog vele honderden bomen met holtes gecontroleerd door een aantal vrijwilligers.

Wanneer boommarters territoriumhouders blijken, geeft Vilmar hen namen; de jongen krijgen een code. In het kerngebied leven twaalf tot veertien territoriale vrouwtjes en een vergelijkbaar aantal territoriale mannen. ‘Ik begin het systeem, de worpgroottes van de individuele vrouwtjes in samenhang met voedselaanbod, steeds beter te begrijpen, dat denk ik althans,’ aldus Vilmar. Het draait helemaal om de conditie van het vrouwtje. Heeft ze veel jongen gehad terwijl er eigenlijk niet genoeg muizen waren, dan zal ze het jaar erop minder jongen werpen, ook als er dan toch veel muizen zijn.

Veel beukenopstanden op de Veluwezoom zijn inmiddels zo oud dat er steeds meer bomen doodgaan. Hoe reageren de nieuwe beuken op de klimaatverandering? Beuken gedijen niet goed bij hoge temperaturen. Zal dat een negatief effect hebben op de productie van beukenootjes en heeft dat gevolgen voor de muizenstand en daarmee op de boommarters?

Ik hoop dat Vilmar nog lang verder kan gaan met dit ‘beetje uit de hand gelopen’ onderzoek.

Tekst: Edith de Koningh

Eindejaars plantenjacht in Rheden

Planten die in de winter bloeien

De eindejaars plantenjacht is een inventarisatie die vanaf 2014 wordt georganiseerd door Floron (Floris-tisch Onderzoek Nederland). Vrijwilligers tellen van 26 december tot en met 3 januari in heel Nederland uitsluitend de bloeiende wilde planten in de leefomgeving. Gedurende een wandeling van 1 uur noteert de vrijwilliger de bloeiende wilde planten.

Landelijk zijn er deze winter 1.323 tellingen verricht door 547 vrijwilligers.

Wat is er in gemeente Rheden geteld?

Drie mensen hebben in Rheden in totaal 15 routes van 1 uur gelopen:

- 1 route in Spankeren, Rheden en Velp
- 2 routes in Oud Dieren
- 3 routes in Ellecom
- 3 in de Steeg
- 4 routes in overig Dieren.

Hierbij zijn ook dorpsranden en parkjes onderzocht. In de wijk worden zowel de straatkant als de paadjes achterom bezocht. In 10 routes zijn ook de aan-geplante soorten genoteerd en is genoteerd of de soort aan de straatkant, achterom of in open gebied is gevonden. Alle soorten zijn maximaal één maal per route van 1 uur genoteerd.

Een achterom (slop) met Kruipklokje

Tuinwolfsmelk in een voortuin

Wat zijn de resultaten in Rheden?

In totaal zijn er 152 soorten bloeiend aangetroffen, waarvan 40 alleen aangeplant, 100 wilde of ingeburgerde soorten, en 12 wilde soorten zijn ook aangeplant gevonden. Het aantal soorten bloeiende planten per route ligt tussen 26 en 48. Als we aanplant niet meerekenen, bedraagt het aantal soorten wilde flora tussen 21 en 39. Verschillende zaken hebben invloed op het aantal soorten. Waar kijk je in de buurt, en hoe verspreid staan de soorten? Bij 10 routes is ook genoteerd of de soort aan de straatkant, aan de achterzijde of in open delen staat, dat wil zeggen op meer dan 10m vanaf woningen. De tabel in de laatste kolom onderaan dit artikel toont de meer gedetailleerde locaties voor de 25 meest waargenomen soorten.

Wild of niet wild

Eerst tonen we verschillen in het aantreffen van wilde en niet-wilde soorten aan de voorkant, of aan de achterkant van de huizen, of in grote open delen in of aan de rand van de bebouwing. De volgende tabel toont het aandeel van wilde en niet-wilde flora binnen bebouwing en in de open ruimte, uitgedrukt in procenten.

Aan de voorkant van de huizen zijn de meeste niet-wilde soorten bloeiend aangetroffen. Dat is wel een open deur. Bij open delen is een kwart van de niet-wilde soorten vooral te danken aan inzaai in bermen; echter ook volkstuinten horen bij open ruimte.

aandeel in %		
	niet wild	wild
langs voortuinen	61,3	38,7
achterom huizen	17,0	83,0
open delen	25,2	74,8

Eénjarig of meerjarig

Van 45 soorten, die bij één van de lijsten met de 25 meest gevonden soorten in Rheden of Nederland horen, is gekeken of het éénjarige*, tweejarige of meerjarige soorten betreft. Zie de tabel hieronder, met links de soortgroep en rechts de plaatsing van 45 soorten in procenten

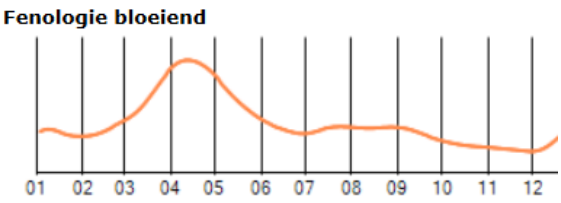
* Éénjarige soorten zijn soorten die de cyclus van ontkiemen tot zaadzetting binnen 1 jaar voltooien.

aandeel in %				
	plaats 1 t/m 10	plaats 11 t/m 25	plaats >25 t/m 45	Plaats 1e 10 tuinsoorten
1 jarig	90	53	10	20
2-jarig		7	20	
meerjarig	10	40	70	80

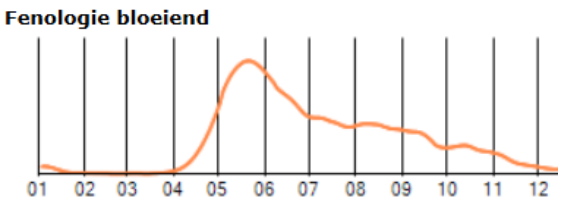
Hierbij valt op dat met name éénjarige soorten het meest bloeiend worden aangetroffen. Bij de eerste tien is bijvoorbeeld 90% éénjarig. Het aantal meerjarige ofwel overblijvende soorten neemt daarna toe van 10%, tot 70% bij de soorten die na de 25e soort is gevonden. Een verklaring hiervoor is dat ze, door de korte cyclus, meerdere perioden in het jaar tot bloei komen. Het zijn ook vaak pionierssoorten.

Bloeitijd en trefkans

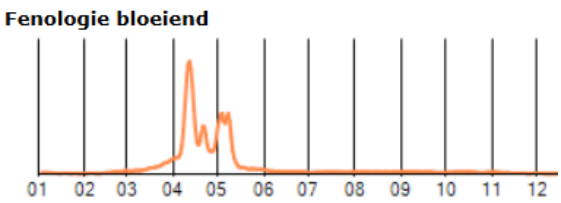
De volgende tabel geeft een overzicht van de bloeitijd en de trefkans dat soorten worden waargenomen in de eindejaars plantenjacht. Let op: de bloei hoeft niet van één plant te zijn, zeker bij eenjarige planten gaat het om verschillende bloei perioden van één soort door het jaar heen. Hierbij is gebruik gemaakt van de fenologie van bloeiende planten uit de Verspreidingsatlas in de natuurdatabank NDFF (ndff.nl). Als voorbeeld voor jaarrond-bloeiend is de Goudsbloem weergegeven, en voor langbloeiend maar weinig in december en januari, de Rode klaver. En als voorbeeld voor kortbloeiend de Paardenbloem. In de tabel zijn dat respectievelijk groen, geel en rose.

Goudsbloem, jaarrond > uit Verspreidingsatlas

Rode klaver langbloeiend > uit Verspreidingsatlas

Paardenbloem kortbloeiend > uit Verspreidingsatlas

	aantal soorten in%	1 t/m 10	11 t/m 25	>25	10 tuinsoorten	trefkans
(in procenten)						
Lange bloei incl. dec/jan	64	80	60	30	90	groot
tot nov. en na feb. zeldzaam dec/jan	20	10	27	40	0	matig
maart t/m oktober	16	10	13	30	10	klein

Bloeitijd uit top-25 Rheden en Nederland in % (inclusief 10 tuinplanten)

Zomerfijnstraal: een winterbloeiër, vooral in Rheden

Tuinplanten

Bij uitzondering zijn ook tuinplanten meegenomen, zolang ze in de officiële landelijke soortenlijst zijn opgenomen. In de tabel hieronder staan de tien meest voorkomende. De veel verwilderde soorten zoals kruipklokje en schijnaardbei staan in de lijst met ‘wilde’ soorten.

Tuingoudsbloem	1
Wintergroene sneeuwbal	2
Winterjasmijn	3
Randjesbloem	4
Karpatenklokje	5
Bernagie	6
Schoenlappersplant	7
Scheefkelk	8
Bloedooievaarsbek	9
Ooievaarsbek ‘Buxton’s Variety’	10

Tien meest voorkomende bloeiende tuinplanten

Winterjasmijn is nummer 3 van de tuinplanten

De wijken

Het is lastig om verschillen per wijk aan te geven. Deze worden vooral veroorzaakt door het onderhoud van de voortuinen en paadjes. De smalle paadjes achterom zijn vaak minder goed onderhouden. In Dieren-noord vinden we op de grote grasvelden en de delen met veel bomen relatief weinig bloeiende soorten.

Dit verslag is mede mogelijk gemaakt door Cor van Hoften en Dick Radstaake, die 5 routes hebben gelopen.

Tekst en beeld: Adrie van Heerden

Hieronder de volgorde van de meest gevonden soorten in Rheden (kolom 1) aangevuld met soorten geplaatst bij de eerste 25 soorten op de landelijke lijst en landelijke lijst van 10 jaar geleden. Daarnaast in procenten hoe vaak de soort gevonden is in open ruimte, voorkant of achterkant van huizen.

Kolom 1 t/m 3 is de plaatsing van de soorten in de lijsten met meest gevonden planten	Rheden 2024-25	Ned. 2024-25	Ned. 2015-16	Open in %	Achterom in %	Straatkant in %
Kolom 4 t/m 6 is het voorkomen in procenten						
Straatgras	1	2	3	18	60	21
Madeliefje	2	1	1	68	0	32
Tuinwolfsmelk	3	12	14	12	51	38
Klein kruiskruid	4	3	4	31	45	24
Vogelmuur	5	6	7	38	27	35
Kleine veldkers	6	15	12	9	75	16
Paarse dovenetel	7	4	5	19	63	18
Herderstasje	8	8	6	11	70	20
Paardenbloem	9	5	2	13	57	30
Klein streepzaad	10	14	15	68	0	32
Gewone kropaar	11	9	8	73	27	0
Gewone melkdistel	12	7	10	34	50	16
Hoge fijnstraal	13	20	68	33	36	31
Canadese fijnstraal	14	11	18	20	66	14
Duizendblad	15	10	13	93	0	7
Kruipklokje	16	28	61	0	34	66
Zomerfijnstraal	17		70	0	76	24
Kleine maagdenpalm	18	76	50	0	0	
Schijnaardbei	19	21	31	29	64	7
Akkervergeet-mij-nietje	20	47	51	0	0	
Grote ereprijs	21	27	34	52	0	48
Witte dovenetel	22	13	9		0	0
Kluwenhoornbloem	23	26	27	87	0	13
Harig knopkruid	24	22	21	0	70	30
Gekroesde melkdistel	25	50	30		0	0
Rode klaver	43	16	16		0	0
Scherpe boterbloem	95	17	11	70	0	30
Gewone berenklauw	44	18	24	61	0	39
Jakobskruiskruid	78	19	19	50	0	50
Reukeloze kamille		23	25	31	69	0
Gewoon biggenkruid	56	24	36	34	16	50
Gewone hoornbloem	44	25	20		0	0
Fluitenkruid	46	32	17	64	0	36
Dagkoekoeksbloem	30	41	22	0	70	30
Hazelaar	71	71	23		0	0

IVN Natuurgidsenopleiding 2026

Informatie en aanmelding

IVN staat voor natuureducatie. Om dit goed te kunnen doen heb je natuurgidsen nodig die daarin opgeleid zijn. Een natuurgidsenopleiding is dus heel belangrijk voor een actieve IVN-afdeling. Volgend jaar start een nieuwe ronde van de opleiding.

IVN Oost-Veluwezooom organiseert al vanaf haar oprichting 60 jaar geleden elke 4 jaar een natuurgidsenopleiding. Dit zorgt ervoor dat er een periodieke aanwas is van nieuwe natuurgidsen. Ook de kennis en ervaring om zo’n opleiding te organiseren blijft zo in de afdeling. Een bijkomend voordeel van steeds nieuwe natuurgidsen is dat daarmee ook nieuwe initiatieven binnen de afdeling opbloeien. Met trots mogen we zeggen dat onze IVN-afdeling door het steeds opnieuw weer organiseren van de natuurgidsenopleiding een zeer bloeiende en actieve afdeling is. En activiteit trekt actieve mensen aan! Het aantal mensen dat de natuurgidsenopleiding wil volgen is meestal veel groter dan het aantal beschikbare plaatsen.

Nieuwe ronde in 2026

De IVN natuurgidsenopleiding is een landelijk erkende opleiding. Onze opleiding is bedoeld voor mensen die woonachtig zijn en geïnteresseerd

zijn in de prachtige natuur rondom Arnhem, Velp, Rheden, Dieren, Brummen en Eerbeek en daar als IVN-gids aan de slag willen gaan. Vanaf januari 2026 starten we opnieuw met de anderhalf jaar durende natuurgidsenopleiding. Deze keer mogen onze naburige afdelingen IVN Arnhem en IVN Eerbeek de helft van het aantal deelnemers leveren. Zij hebben een afnemend gidsenbestand en sterke behoefte aan aanvulling. IVN Arnhem heeft ook een vertegenwoordiger in het opleidingsteam, namelijk Han Savelkoel. Voor IVN Oost-Veluwezooom zitten Jutta Müller, Richard van Gelder en Gerrit Lammers in het opleidingsteam.

Wat leer je en hoe word je begeleid

Gedurende de opleiding verwerven de deelnemers een brede basiskennis van natuur, landschap en cultuurhistorie van het gebied. Daarnaast leren deelnemers vooral hoe zij hun enthousiasme op diverse manieren kunnen overbrengen op anderen. De drie genoemde IVN-afdelingen hebben als

werkgebied de gemeenten Arnhem, Rheden, Rozendaal en Brummen. Dus: bebouwd gebied, parken, landgoederen en kastelen, bos, hei, weilanden en uiterwaarden. Wat een rijkdom!

Een ervaring

Marjan heeft de vorige opleiding gevolgd en vertelt over haar ervaring.

“Ik heb de opleiding gedaan naast mijn fulltime baan. Dit was goed te combineren. Er waren meerdere redenen om dit te gaan doen. Zo zijn we vanuit een stad naar Rheden verhuisd en wilde ik graag iets meer over de fantastische naturomgeving leren kennen. Ook vond ik het leuk om zo meer mensen te leren kennen in de omgeving en bonus was dat ik de opleiding tegelijkertijd met mijn partner kon volgen. Ik werd verrast door het cultureel-historisch onderdeel van de natuurgidsopleiding. Ook ben ik mij heel bewust geworden van hoe kort een mensenleven is in vergelijking met de onbegrensde tijd die de natuur heeft. En hoe krachtig de natuur is om zich aan te passen en te vormen. Kijk naar de Stikke Trui, een zandafgraving tot de jaren '80, die met rust gelaten is en volledig begroeid is. Ik vond een beukenbos altijd al indrukwekkend: dankzij de opleiding weet ik nu waarom dit is.”

Deze opleiding is een serieuze studie en geen cursus te noemen.

“Ik heb mij vergist in hoeveel tijd het naast de lesmomenten kost, misschien ook omdat ik het onderste uit de kan wilde halen wat betreft de opdrachten. Ik had niet kunnen vermoeden dat ik er zo van zou genieten om samen met anderen aan opdrachten en proefexcursies te werken, je leert veel van elkaar en het is gewoon leuk. Na de studie vind ik het leukst om mensen iets door en mee te kunnen geven waarover zij zich verwonderen in de natuur. Als je die verwondering kunt oproepen, creëer je daarmee ook meer respect voor de natuur. Dat doe ik door zowel met kinderen via de scholenwerkgroep de natuur in te gaan, als met volwassenen in weekendwandelingen of fietstochtjes. Door de tijd te nemen om goed te kijken, ontdek je samen. Want dan leer ook ik nog van de kinderen en deelnemers aan de wandelingen, samen genieten we van de schatkamers van de natuur!”

Natuurgids worden vraagt veel waarnemen met kijken, luisteren, ruiken en voelen. Werken met hoofd, hart en handen hoort daar bij. Ontdekken hoe de samenhang in de natuur tot stand komt en

dat alles afhankelijk is van elkaar, is misschien wel het mooiste van de IVN Natuurgidsenopleiding. Deelnemers werken de opgedane informatie thuis uit om deze later gezamenlijk te bespreken. Tijdens de opleiding werken zij aan de individuele leerdoelen in de vele verschillende opdrachten.

Om deel te kunnen nemen worden geen specifieke vaardigheden gevraagd. Daar werken we juist aan. Wel noodzakelijk zijn enthousiasme, willen samenwerken en voldoende beschikbare tijd.

Praktisch en aanmelden

De cursus duurt van januari 2026 tot juli 2027. De maximaal 30 deelnemers moeten rekenen op een belasting van 4 tot 6 uur per week. Die worden besteed aan zo'n 25 theorielessen (op maandagavond in gebouw De Klaproos, Korenbloemstraat 21 te Rheden) en 25 excursies (op zaterdagochtend). Daarnaast zijn er diverse vaste opdrachten in de loop van de tijd. Zowel individueel als binnen de eigen kleine (mentor)groep. De kosten van de volledige opleiding zullen ongeveer € 350,- zijn. Kortom: een veelzijdige en best intensieve opleiding voor wie als natuurgids binnen IVN aan de slag wil. We verwachten van gidsen dat ze na afloop actief mee blijven doen in één of meer werkgroepen van onze afdelingen.

Je kunt je aanmelden via onze website: www.ivnoostveluwezoon.nl

De geïnteresseerden worden uitgenodigd voor een informatieavond in september 2025. Daarna vindt nog een intakegesprek plaats.

Bijgespijkerd over de wolf

Op de 'bijspijkeravond' voor leden op 22 januari in de Klaproos vertelde boswachter Frank Theunissen van Natuurmonumenten zijn toehoorders hoe wolven sinds enkele jaren zijn teruggekeerd naar Nederland. In het bijzonder vertelde hij over het wel en wee van de roedel op de zuidwest-Veluwe. Een interessant en leerzaam verhaal – Anne Jansen was erbij en doet verslag.

Wanneer en waardoor verdween de wolf?

Vroeger was de Europese wolf inheems in Nederland en onze buurlanden, echter sinds het einde van de negentiende eeuw is het dier uit heel West-Europa verdwenen. Het verdwijnen van de wolf kende verschillende oorzaken, waaronder de krimp van het leefgebied door landbouw en verstedelijking. Maar misschien wel de belangrijkste factor was de grote klopjacht op het dier, die werd gevoerd om vrijwel dezelfde redenen die nu een rol spelen in de discussie of de wolf wel of niet een plek verdient in ons land.

De terugkeer in Nederland

De wolf was bijna 150 jaar afwezig, maar sinds 2015 worden de dieren weer gezien en in 2019 vestigde de eerste vrouwtjeswolf zich op de Veluwe. Wat ging daaraan vooraf?

Gedurende lange tijd trok de wolf zich terug in de bossen van Roemenië en Polen. In 1979 kreeg de wolf op de Conventie van Bern, inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa, een strikt beschermde status. Sinds 1992 moeten bovendien alle EU-lidstaten op grond van de Habitatrichtlijn ervoor zorgen dat er een jachtverbod is en het dier zich in rust kan voortplanten. Deze besluiten waren de opmaat voor de terugkeer van de wolf in West-Europa. Genetisch onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat veruit de meeste wolven in Nederland afkomstig zijn uit de Centraal-Europese populaties.

Naam of nummer

De wolven worden in Nederland aangeduid met een nummer, in België krijgen ze ook namen. Uitzondering waren wolvin Tosca en haar partner Van Haaften. Tosca werd in maart 2021 doorgereden tussen Arnhem en Ede, zwanger van 8 welpen. Ook Van Haaften (vernoemd naar wolvenkenner Jan van Haaften) leeft niet meer.

Huidige wolvenstand en risicovol leven

Monitoring van de wolvenpopulatie gebeurt vooral op basis van dna-onderzoek van de uitwerpselen. Ervaren wolvenspotters, zoals Frank Theunissen, herkennen de dieren ook aan uiterlijke kenmerken.

Bijvoorbeeld aan de inplant van de zwarte haren rondom de vioolklier achterop de staart. De vioolklier scheidt geurstoffen af die van belang zijn voor de voortplanting.

Op dit moment, begin 2025, zijn er 12 roedels in Nederland:

* 2 roedels in midden-Drenthe: de wolven hier geven veel problemen omdat het basisvoedsel wordt gevormd door schapen. Eigenlijk zijn reeën hun belangrijkste prooi maar het 'aanbod' van schapen is overvloedig;

* 10 roedels in Gelderland en Utrecht (Veluwe, Utrechtse Heuvelrug en Gelderse Vallei). Voor een deel van de wolven geldt echter dat ze blijven zwerven en geen vast territorium hebben: daarover later meer.

In het kaartje hieronder is aangegeven waar aanrijdingen (trein of auto) plaatsvonden, welke andere dode dieren zijn gevonden, en de lijnen van dna-sporen van (mogelijk) zwervende wolven.

Wolvenroedels in midden-Nederland medio 2024

In de periode van 2014 tot 2023 zijn er 29 dode wolven gevonden. 4 daarvan waren geboren in Duitsland, 6 in België en 12 in Nederland. Van 7 dieren is de herkomst (nog) onbekend.

Van de 29 dood gevonden wolven zijn er 3 gestorven door aanrijding door een trein, 18 door aanrij-

ding met een auto en één vermoedelijk door aanrijding met een auto. Eén dier is doodgeschoten na een probleemsituatie. Eén dier stierf een natuurlijke dood, en één dier is vermoedelijk gedood door soortgenoten. Met name bij voedseltekort bevechten ze elkaar.

Van 2 dieren is de doodsoorzaak niet meer te achterhalen. Tot slot is één dier gestorven door een illegale doding; bij één dier kon dit niet met zekerheid worden vastgesteld.

Op de zuidwest-Veluwe zijn in het voorjaar van 2023 7 welpen geboren. Daarvan zijn er nu nog 3 in leven. In het voorjaar van 2024 zijn 12 welpen geboren, waarvan er nog 5 reesteren. Ook de vader- en moederwolf zijn in 2024 omgekomen. De verwachting is nu dat een broer en zus uit 2023 gaan paren. De genetische variatie bij wolven is zeer groot, dus er is geen risico voor inteelt.

Hoe wolven samenleven met elkaar

Wolven leven samen in roedels, bestaande uit circa 7 tot 12 dieren. Over het algemeen bestaat een roedel wolven uit de ouders en hun nakomelingen, eventueel van meerdere generaties. Daarnaast worden af en toe wolven van buiten de roedel geaccepteerd om de roedel te versterken en nieuw bloed in de familie te brengen. Voor de wolf heeft het groepsleven meerwaarde bij gezamenlijke territoriumverdediging, groepsjacht, verdediging van voedsel, voortplanting en gezamenlijk jongen opvoeden. Doordat roedelgenoten elkaar van voedsel voorzien, kan een gewonde of zieke wolf herstellen. De voortplanting is voorbehouden aan de meest dominante reu en teef. In eerste instantie was sprake van strikt gescheiden roedels met een vast dag- en nachtritme. Nu zijn er meer gemengde roedels met minder vaste 'standplaatsen'.

Wolven zijn territoriaal en lopen heel veel, bijvoorbeeld langs de grenzen van hun territorium. Toch lopen de territoria ook door elkaar heen en lopen dieren via eigen 'snelwegen' van het ene territorium naar het andere. Sommige wolven zijn solitair, horen niet bij een roedel en hebben geen territorium.

Hoe andere dieren samenleven met de wolf

Frank Theunissen ondersteunde zijn verhaal met beelden van camera's die de populaties monitoren. Inmiddels is een groot aantal camera's opgesteld: een deel staat op vaste posities, een ander deel wisselt steeds van plek.

Wolven hebben, alleen al door hun aanwezigheid, grote invloed op het gedrag van hoefdieren. Voor veel grazers, die zorgen voor het natuurlijk beheer

van vegetaties, vormt de wolf een bedreiging. Gelukkig kunnen deze dieren zelf iets doen, of kan de mens helpen risico's te verminderen. Zo vormen de Spaanse runderen op de Planken Wambuis een cirkel rondom hun kalveren. Ook de Schotse hooglanders leren dit nu. Voor de schaapskuddes in Drenthe en op de Veluwe worden kuddebeschermingshonden ingezet. Met deze bijzondere honden kunnen de kuddes over de hei zwerven, hun begrazingswerk doen en toch beschermd zijn tegen de wolf.

Het landschapsgebruik van wild verandert ook als gevolg van de komst van de wolf. Ook herten hebben hun gedrag aangepast. Ze blijven vaker weg van grote open vlaktes en mijden ook open stukken in het bos. Ze zoeken liever de beschutting in of aan de rand van het bos. Hindes die jongen gaan werpen, kiezen beter beschutte plekken dan ze gewend waren.

Uit camerabeelden is ook aan het licht gekomen dat er minder vossen komen op plaatsen waar herten zijn. De vos is een voedselconcurrent van de wolf.

Een concurrent!

Ondertussen is nog een ander dier onderweg naar Nederland: de lynx. De lynx is dominant over de wolf: waar de lynx komt, verdwijnen de wolven. De verwachting is echter dat het nog wel een tijdje kan duren voordat de lynx de Veluwe bereikt. Er zijn veel obstakels in het aanloopgebied aan de oostkant, zoals snelwegen en bebouwing.

Beschermde status

Onder druk van de publieke opinie, niet alleen in Nederland maar in alle landen waar de wolf voorkomt, wordt de status van de wolf binnenkort aangepast van 'strikt beschermd' naar 'beschermd'. Een voorstel van de Europese Commissie hierover is aangenomen door de vijftig landen die zijn aangesloten bij de Conventie van Bern.

Zodra dit Europese besluit is omgezet in nationale wetgeving ontstaan er meer mogelijkheden om de wolvenpopulatie te gaan 'beheren', dat wil zeggen dat het eenvoudiger wordt ze af te schieten.

Tekst: Anne Jansen

Beeld: BIJ12, Wikimedia Commons - Clément Bardot

Natuur begint bij je achterdeur

Over de meest algemene plantjes

Iedereen die geen florist of botanicus is, kent toch wel de klapproos. Nee, niet het zaaltje natuurlijk, de bloem! En tussen wat we zo langs de weg of in de wei, of zelfs in onze tuin tegenkomen, zit al verrassend veel boeiends. Speciaal voor diegene die eigenlijk niet precies weet wát daar nu staat of bloeit, is dit artikel bedoeld.

De uitdaging

Ik nodig je uit om dit jaar eens op een rijtje te gaan zetten welke plantensoorten je zoal tegenkomt zonder dat je daarvoor echt op zoek moet. Gewoon dat, wat je zo voor de voeten komt rond je huis en in je straat. Het idee is dat je na één jaar een overzicht hebt van de meest algemene plantjes waaraan iedereen zomaar voorbij loopt, maar waarover je dan wél wat aardigs te vertellen hebt. Natuur begint bij je achterdeur.

Witte dovenetel

Hoe ga je van start?

Het zoeken hoeft helemaal niet ingewikkeld te zijn. Begin met een lijst met soorten die je kan doorstrepen als je ze hebt gezien. 'Maar ik weet helemaal niet hoe die plantjes allemaal heten!' denk je misschien. Daar kom ik zo op terug, maar ik kan je verzekeren dat je in het begin toch behoorlijk snel op gang komt.

Een andere aanpak is, dat je wat je zoal tegenkomt op de foto zet en zo een album maakt dat aan het einde van het jaar toch een heel aardig beeld geeft. Het hoeven echt geen wereldfoto's te zijn. Het enige wat nodig is, behalve een eenvoudige camera of smartphone, is dat je er geen moeite mee hebt om op straat bezig te zijn met het maken van een foto van iets dat nergens over lijkt te gaan. Je kunt dan later met een gids in de hand uitzoeken wát je eigenlijk hebt gezien. En je zal niet de eerste zijn die zo een nieuw eigen talent of leuke hobby ontdekt!

Een in mijn ogen nog leukere manier: zoek een mede-IVN'er op die meer weet dan jij en vraag haar of

Grote brandnetel

hem om samen aan de wandel te gaan. Die ander kan je dan gaandeweg nieuwe dingen laten zien en je inspireren. Heb je een partner? Vraag die dan zeker mee! Bedenk dat het niet meteen een hele excursie hoeft te zijn.

Hoe ga je op zoek?

Om niet helemaal lukraak op pad te gaan en na één rondje te stoppen met je experiment heb ik een tip: hou rekening met ruimte en tijd. Ofwel: waar en wanneer. Zoals je weet bloeit niet alles tegelijkertijd en ook niet alles groeit op dezelfde plek. Maak daarom voor jezelf van tevoren een eenvoudige verdeling.

Bij *tijd* kun je denken aan een viersprong: voorjaar, zo tot half april, hoogtij, tot eind juli, midzomer tot oktober en het naseizoen, wanneer je een 'opruimronde' kunt doen. Een dergelijke indeling is meer dan genoeg om mee te beginnen en als je aan het einde van 2025 helemaal begeistert bent en denkt: *ik ga hiermee door!* kun je deze indeling naar wens verfijnen.

Bij *ruimte* moet je denken aan de eigen tuin als je die hebt, de straat(kant), de buitenweg, de berm, beek of waterkant en een weiland. Bijvoorbeeld. Je weet zelf wel wat in jouw buurt aanwezig is. En ook hier geldt weer, naarmate je vordert, zie je weer meer details en ben je zelf in staat een verdere indeling te maken – maar dat is een heel ander hoofdstuk.

Als je voor jezelf een eerste indeling hebt gemaakt, komt de vraag: hoe vaak moet ik dan wel niet aan de wandel? Want je voelt al aan: zonder lopen kom je nergens! Hoe vaak, dat is moeilijk te bepalen, maar het is in de praktijk wel zo dat wanneer je regelmatig langskomt, je vanzelf dingen gaat zien die je eerst niet zag.

Als je een specifiek soort gebiedje wil bekijken, kun je ook wat gericht zoeken. Riet komt tenslotte niet voor tussen de stoeptegels, maar wel langs de sloot. Bedenk dat die bovenstaande indeling al gauw zo'n 20 wandelingen in een jaar oplevert. Je kunt daarmee dus al behoorlijk druk zijn!

Pinksterbloem

Hoe onthoud je dat allemaal?

Dan de hamvraag: hoe herken je dan al die soorten die je tegenkomt?

In elk geval NIET door gebruik van een appje! Leuk wat de techniek je tegenwoordig allemaal te bieden heeft, maar het leidt verschrikkelijk af en, veel belangrijker, de ervaring leert dat je de soorten pas leert kennen door er zelf mee in de weer te gaan. Voelen, ruiken, proeven – allemaal dingen die een app nooit van je kan overnemen en vooral: wat je met voelen, ruiken, proeven verkent, vergeet je niet meer. Bij gebruik van een app ligt dat anders: de app zegt dat dit een *Wilde peen* is. Oké, maar hoe herken je dan een volgende keer zelf een wilde peen? En herken je dan de volgende keer op afstand al een wilde peen aan dat éne kleine paarse bloempje in het midden van een scherm witte bloemetjes?

Het komt hierop neer: een appje geeft snel even een 'weetje', de natuur echt leren kennen geeft ervaring.

Wat in elk geval wel helpt: zorg dat je een eenvoudig plantengidsje hebt, mét kleurenafbeeldingen. Ze zijn te koop vanaf ruim een tientje, een wat steviger exemplaar zoals de ANWB Bloemengids rond de 35,- Dat zoekt stukken makkelijker dan de *Veldgids Nederlandse Flora* van Eggelte of de *Heukels' Flora van Nederland* en spaart je beurs nog wat.

Ontmoedig jezelf nu nog niet met determinatietabellen. Als je eenmaal hebt uitgevonden dat onze wilde planten toch wel erg aantrekkelijk zijn, is dat vroeg genoeg om een stapje verder te gaan en die extra uitgave voor een uitgebreide veldgids te doen. Het determineren moet (en kun) je leren en dat gaat het beste als je begint met wat je al kent! Dat 'passen en meten' met zo'n determinatietabel kan echt heel leuk zijn, maar vraagt geduld en nauwkeurigheid. Die twee eigenschappen komen niet vanzelf aangewaaid, zoals je wellicht weet.

Varkensgras

Plukken, of alleen bukken?

Mag je ook die plantjes plukken en meenemen om thuis verder mee aan de slag te gaan?

Daarover vallen een paar dingen te zeggen. Het grote voordeel van plukken is wel, dat je zo'n plant

thuis helemaal uit elkaar kan halen om de kleinste details op tafel te krijgen. Zit er een vliesje onder die bloemetjes? Groeien er haartjes op de plek waar het blad van de stengel komt? Hoe voelt die stengel aan, is die vierkant of rond? En zo verder. Vooral bij grassen levert dat veel op.

Plukvrij planten leren kennen

Een paar eenvoudige richtlijnen kunnen je helpen om ook zonder plukken een heel eind te komen.

-Is het nodig? Vaak kun je met observeren op kleine afstand ook prima een plant thuisbrengen. -Staat er maar één van? Een plant of bloem waar er maar weinig van staan, laat je met rust. De gevolgen van het weghalen kunnen in dat geval groter zijn dan voorzien.

-Blijf op het pad, zodat je niets hoeft te vertrappen. Op die manier blijft de invloed op de omgeving beperkt.

-Beperk je tot een deel van een enkele plant. Trek de plant niet aan stukken, maar snij het deel af dat je wilt hebben. Sommige soorten zijn verrassend taai en weerbarstig en het wekt toch een vreemde indruk om iemand in gevecht met een plant te zien.

Realiseer je dat een geplukt bloemetje niet lang fris blijft. De klaproos is natuurlijk het beste voorbeeld: na een half uur ben je de blaadjes kwijt. Eenmaal thuisgekomen pak je de vondsten uit je tas en dan ontdek je dat je alleen nog maar beschikt over 'vaatdoekjes'; de plantjes hangen slap, de bloempjes zijn verlept en van uitzoeken komt weinig meer. Kortom: het beste werk je ter plekke buiten.

Grote klaproos

Als het gaat om je eigen tuin of een rondje in het dorp hoef je niet direct bang te zijn dat je een beschermde of zeldzame soort van buiten meeneemt. Zolang je niet gaat verzamelen in terreinen van derden, bijvoorbeeld Beekhuizen of de kasteeltuinen van Middachten, zou ik zeggen: voel je vrij.

De beloning

Wat koop je nu allemaal voor wat je zo leert?

Je kunt cynisch zeggen: helemaal niets. En dat is ook zo. Maar cynisme is natuurlijk nooit de héle waarheid. De lijst met heel algemene soorten bevat toch al gauw zo'n 45 soorten. Als je je in december van dit jaar op die manier een beeld hebt gevormd van wat je zoal tegenkomt, dan heb je toch wat leuks te vertellen. En dat staat dan nog los van de verwondering die dit avontuur je zeker gaat brengen.

Dagkoekoeksbloem

Tekst en beeld: Peter Sinon

Oost-Veluwezooom

EXCURSIE- EN WANDELPROGRAMMA

Nadere informatie: zie ivnoostveluwezoom.nl onder Activiteiten

Adres De Klaproos: Korenbloemstraat 21 Rheden

Zondag 23 maart, 14.00 uur

Langs berg en beek

Start: P. Plaghak, Schaapsallee

Laag-Soeren

Maandag 7 april, 09.30 uur

Emmapiramide

Start: P. t.h.v. Buitenplaats Beekhuizen,

Beekhuizenseweg/Bovenallee, Velp

Zondag 13 april, 07.00 uur

Vroege vogelexcursie

Start: P. Rozendaalse Veld, Rozendaal

Zondag 27 april, 10.30 uur

Voedselarm bos en hei in de lente

Start: P. Rozendaalse Veld, Rozendaal

Zaterdag 10 mei, 10.00 uur

Bijzondere (bos)vegetatie op Landgoed Middachten

Start: Bushalte Avegoor, Zutphensestraatweg, Ellecom

Maandag 12 mei, 09.30 uur

Natuur in de buurt en bij De Laak

Start: P. IJsselsingel/Haverweg, Rheden

Zondag 25 mei, 14.00 uur

Veerkracht natuur na extreem weer

Start: NS-station Rheden

Zondag 1 juni, 14.00 uur

Watersnood?

Start: Van Spaenallee, Velp

Auto's parkeren bij NS-station, Velp

Maandag 2 juni, 09.30 uur

Voortplanting in de natuur

Start: P. Kasteel Middachten, De Steeg

Zaterdag 21 juni, 21.00 uur

Beleef de avond en zoek mee naar de nachtzwaluw

Start: Apeldoornseweg ter hoogte van viaduct Koningsweg

Let op: aanmelden via de website.

OVERIGE ACTIVITEITEN

Zondag 13 april

Lammetjesdag in het dorp Rheden.

In de informatiekraam zullen IVN'ers weer vragen beantwoorden in leuke gesprekken met bezoekers. Wil je meedoen? Geef je op via secretaris@ivnoostveluwezoom.nl

Dinsdag 22 april, 19:30 uur

Algemene ledenvergadering

Met o.a. presentatie meerjarenbeleidsplan en scholenwerkgroep vertelt over IVN-project *Schoolplein Groen, Natuurlijk Doen*
Plaats: De Klaproos, Rheden

Zaterdag 27 april, 10:00 uur

Koningsmarkt in Velp

Informatiestand IVN in samenwerking met diverse werkgroepen

Woensdag 14 mei. 19:30 uur

Bijspijkeren: (bos)vogels

Locatie: De Klaproos, Rheden

Zondag 8 juni, 10:00 uur (Pinksteren)

Bonte Schaap Festival in Rheden

IVN informatiestand

Later dit jaar: **Ledenuitje**

Na succesvolle ledenuitjes in vorige jaren stropen we de mouwen weer op. Wie wil meehelpen met de organisatie? Geef je op via: secretaris@ivnoostveluwezoom.nl

Vragen over een wandeling, scholenwerk, of rondleiding in de IVN-tuin:

excursies@ivnoostveluwezoom.nl

scholen@ivnoostveluwezoom.nl

ivn-tuin@ivnoostveluwezoom.nl

PROGRAMMA KNNV ARNHEM

Zie agenda op knnv.nl/arnhem